

Oever- zwaluwen langs de Leie

Randvoorwaarden voor een duurzame populatie-ontwikkeling

Kolonie van Oeverzwaluwen langs de gekanaliseerde Leie – Maud Raman

Inleiding

De Leie tussen Wervik en Deinze is rechtgetrokken en gekalibreerd, de oevers zijn veelal versterkt met licht-gewapende betonplaten. Her en der komen de voegen van die betonplaten los, de wanden onderspoelen en de betonplaten breken. Tussen Deinze en St-Baafsvijve ontstonden op die manier rechte kale wanden van zo'n 4m hoogte die goede nestgelegenheden bieden voor kolonies Oeverzwaluwen. Deze geërodeerde zones liggen geprangd tussen de waterweg en het jaagpad waarlangs al dan niet nutsleidingen liggen zodat de waterwegbeheerder (Afd. Bovenschelde van de n.v. Waterwegen en Zeekanaal) genoodzaakt is de gestaag afkalvende wanden opnieuw te verdedigen.

Naar aanleiding van de stedenbouwkundige vergunning voor de geplande oeverherstellingswerken en de randvoorwaarden die daarin zijn opgelegd ten aanzien van het behoud van een duurzame oeverzwaluwpopulatie werd het INBO door W&Z om advies gevraagd hoe de nestgelegenheden voor Oeverzwaluwen best kan worden gevrijwaard.

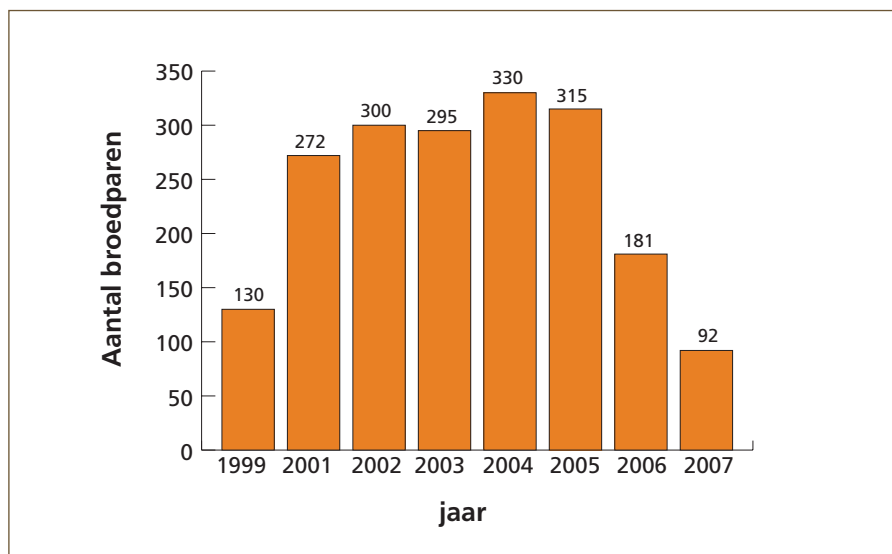
Randvoorwaarden voor een duurzame populatieontwikkeling

In eerste instantie werd een verkennend onderzoek uitgevoerd naar de randvoorwaarden voor een duurzame populatieontwikkeling van Oeverzwaluwen langs de Leie. Volgende items werden onderzocht:

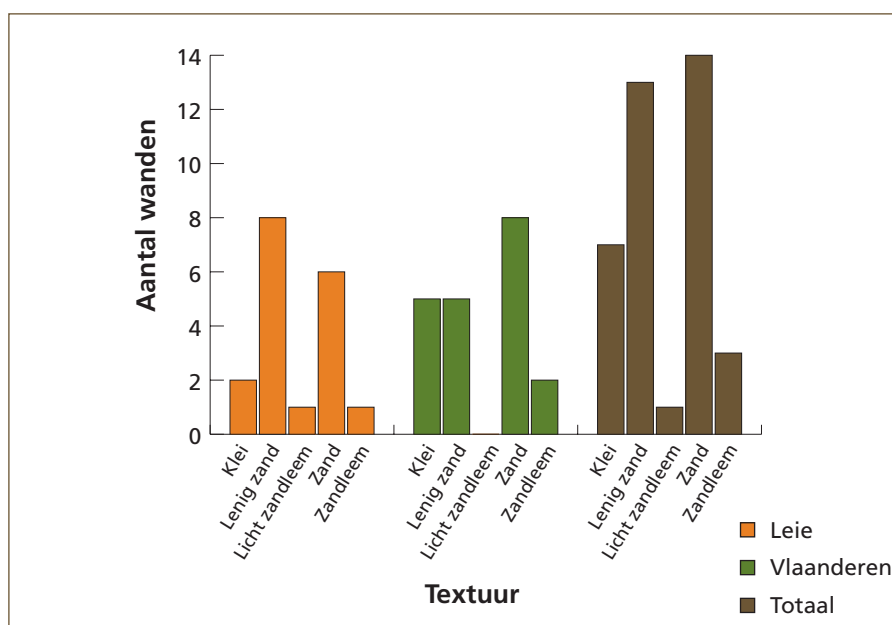
- evolutie van oeverzwaluwpopulaties langs de Leie;
- sitekenmerken van de gekoloniseerde oevers;
- evaluatie van oeverzwaluwwallen die door W&Z met een vooroevers zijn verdedigd om verder afkalvingen en instorting van de wand tegen te gaan.

Om de sites langs de Leie te kunnen vergelijken met andere sites in Vlaanderen werden ook andere regio's in Vlaanderen bezocht. De gekoloniseerde oever en kolonie werden beschreven en er werden bodemstalen (mengstalen) genomen ter bepaling van textuur. Voor een beperkt aantal wanden langs de Leie werden ook ongestoorde bodemstalen genomen (Kopecky-ringen) om de aanwezigheid op koolstof, de bulkdensiteit en de indringingsweerstand te onderzoeken.

Figuur 1. Aantalsevolutie van de Oeverwaluw langsheen de Leie voor de periode 1999-2007.

Figuur 2. Bodemtextuur geïnventariseerde wanden.

Enkele resultaten

De aantalsevolutie van de Oeverwaluw langsheen de Leie is weergegeven in figuur 1. De Oeverwaluw is voor 1999 wel in de Leievallei aangetroffen, maar er zijn geen exacte aantallen en vindplaatsen gerapporteerd. De grootte van die kolonies varieert. In 1999 werden vooral kleine kolonies waargenomen, terwijl de daaropvolgende jaren voornamelijk middelgrote (≥ 10 nestgangen) en grote (≥ 30 nestgangen) kolonies zijn teruggevonden. Kolonies van meer dan 100 nestgangen zijn eerder uitzonderlijk langs de Leie en worden eerder gevonden op meer industriële sites (zandwinningen, ...). Dit hangt samen met de oppervlakte van de geschikte wanden langs de Leie. Kolonies waren gemiddeld $5,67 \pm 1,53$ m breed en bevonden zich gemiddeld $23,3 \pm 5,8$ cm onder het bodemoppervlak en $313,3 \pm 65,1$ cm boven de basis van de wand.

Een aantal factoren spelen een rol ten aanzien van de geschiktheid van de wand:

- Overheersende windrichting en windkracht
- Temperatuur, stand van de zon (duur)
- Neerslag, relatieve luchtvochtigheid
- Expositie
- Grondsoort (textuur en consistentie).

Deze factoren zijn als een onlosmakelijk complex mede verantwoordelijk voor de keuze van de wand en zijn vooral belangrijk in de periode voor en terwijl de holen worden gegraven. De keuze van een nestwand is dus zeer nauw gerelateerd aan de gemiddelde weersomstandigheden voor en tijdens de vestiging van de kolonie. Zandwanden kunnen door klimatologische omstandigheden sterker aan erosie onderhevig zijn. Veel zonnewarmte en schrale winden spelen bij zandgronden minder een rol, maar maken van een kleiwand een voor oeverzwaluwen te harde 'muur'. Oeverzwaluwen koloniseren meer in noord, noordoost en oost geëxponeerde kleiwanden en in zuid, zuidwest en westelijk geëxponeerde zand- en lichte zandleemwanden.

Langs de Leie broeden nagenoeg evenveel Oeverzwaluwen in zuidoost als noordwest geëxponeerde wanden. De belangrijkste kolonies worden wel aangetroffen in wanden gericht naar het zuidoosten. Er is een voorkeur voor oevers met lemig zand en zand, in mindere mate ook klei, licht zandleem en zandleem. Ook voor de geïnventariseerde wanden in Vlaanderen wordt een voorkeur voor zandige bodems vastgesteld (zie figuur 2). Deze bodems bevatten wel een percentage noodzakelijk 'kleefmiddel' (lutum, leem, organische stof). Dat percentage mag niet te hoog zijn omdat anders de grond (bij bijvoorbeeld droge voorjaarsomstandigheden) bij het uitdrogen hard wordt of gaat krimpen en scheuren (Wieringa, 1985).

Oeverzwaluwen maken hun nestgangen zo hoog mogelijk in de steilwand. Ze vermijden om hun nestgangen te graven op plaatsen waar de 10-20mm korrelgrootte algemeen is. De grootste textuurfractie is vrijwel altijd zand (2000-50 μ m) met in geringe mate een aandeel aan leem (50-6 μ m) en klei (6-0,4 μ m). Hardere en meer vochtige horizonten aangerijkt met klei- en Fe-deeltjes worden vermeden.

Zonder beheer geen blijvend succes!

In natuurlijke omstandigheden zorgt de dynamiek van een rivier elk jaar voor verse afgekalfde wanden, een eerste voorwaarde voor broedsucces. Langs de gekanaliseerde Leie speelt dynamiek een grote rol. Door de erosieve kracht van de golfslag en piekdebieten wordt de wand 'schoon gemaakt' en worden de nestgangen geheel of gedeeltelijk weggespoeld. De wanden verzakken echter vrij snel als ze al niet binnen één seizoen volledig ingestort zijn.

Tegenwoordig verkiezen steeds meer Oeverzwaluwen kunstmatige sites, zij het op industriële sites, aangelegd in het kader van een natuurinrichtingsplan of verstevigd met vooroevers zoals het proefopzet langs de gekanaliseerde Leie. Hoe doordacht het inrichtingsplan ook moge zijn, zonder verse rechte wand geen zwaluwen! Het eerste jaar na aanleg is dat meestal geen probleem. Maar de daaropvolgende jaren wordt de wand door klimatologische omstandigheden hard, waardoor de indringingsweerstand te hoog wordt en de wand niet langer aantrekkelijk is voor Oeverzwaluwen. Jaarlijks afsteken (van op zijn minst het bovenste gedeelte) is dus een must. Ruimte is hierbij vaak een probleem. Er kan gekozen worden om jaarlijks alternerend gedeelten naast elkaar of van nabij liggende hopen/wanden af te steken. De bodem mag niet te sterk gecompacteerd zijn, maar wel voldoende ingeklonken.

Hoog opgaande begroeiing aan de basis van een wand (afhankelijk van de grootte van de wand) is niet wenselijk omdat dit de aanvliegmogelijkheden van de Oeverzwaluwen in het gedrang brengt of na verloop van tijd de nesten beschaduwet. Vooral bij een niet rechte en onderhouden wand (zij het natuurlijk of kunstmatig) is de kans groot dat fors groeiende composieten zoals Canadese fijnstraal en Bijvoet

Oeverzwaluw - Glenn Vermeersch

tot voorbij de openingen van de nestgangen zullen reiken. Ook bovenop de wand is een begroeiing met struweel of bomen eerder niet gewenst. Enerzijds zal een diepe doorworteling de bouw van nestgangen eerder belemmeren, maar vermoedelijk zal ook het aandeel humus hierbij een rol spelen. Aangezien alle kolonies aangetroffen zijn onder de humusrijke horizont. Ook kan hoger struweel voor beschaduwing van de wand en nestgaten zorgen.

Voor wie geïnteresseerd is in verdere discussies, het beheersplan en verdere bepalingen met betrekking tot het beleid en bescherming van de wand verwijzen we graag naar onderstaand rapport dat dit najaar nog zal verspreid worden. De komende jaren zullen de Oeverzwaluwen langs de Leie nog verder worden opgevolgd, evenals ingrepen en beheersmaatregelen die eventueel later in het kader van het beheersplan worden uitgevoerd.

Maud Raman

maud.raman@inbo.be

Kris Decler

Referenties

RAMAN M. & K. DECLEER. Randvoorwaarden voor een duurzame populatieontwikkeling van oeverzwaluwen langs de Leie. Voorstellen voor inrichting en beheer van oeverwalranden langs de Leie. Rapport van het Instituut van Natuur- en bosonderzoek. Brussel: in opmaak.

WIERINGA J. 1985. Beheersadviezen voor de Oeverzwaluw. Nederlandse vereniging tot bescherming van vogels. Zeist, Nederland. 31p.

Oproep tot het opsturen van achterblijvende BBV-gegevens voor 2006 en 2007

Dit najaar plannen we een broedvogelrapport, waarin zowel ABV-gegevens, BBV-gegevens en andere informatie over broedvogels aan bod komt. Voor het project Bijzondere Broedvogels worden hierin de jaren 2006 en 2007 behandeld. Van heel wat regio's hebben we reeds informatie over deze periode ontvangen (of opgezocht), maar er ontbreekt nog wel wat. Daarom een oproep aan alles medewerkers en de reco's om deze gegevens zo snel mogelijk door te geven. In de loop van de zomer werden alle reco's van de 'achterblijvende' regio's al enkele keren gecontacteerd. Kunnen die de komende weken wat tijd vrijmaken om de achterblijvende waarnemingen door te geven!

Alvast hartelijk dank voor de medewerking.

Anny Anselin

anny.anselin@inbo.be